

Анализ сосредотачивается на союзах условия и времени *if* и *when*, которые функционируют в предложениях как дискурсивные маркеры переключения коммуникативного кода для достижения задуманной цели. С их помощью происходит активное воздействие на ситуацию общения и на ментальный мир адресата.

Прагматический аспект стратегического влияния на адресата с помощью применения стратегии переключения коммуникативного кода реализуется путем снижения напряжения в процессе общения, положительного решения проблемы в конфликтной ситуации и обеспечения положительного перлокутивного эффекта при участии дискурсивных маркеров, которыми являются союзы условия (*if*) и времени (*when*).

Ключевые слова: дискурсивные стратегии, переключение коммуникативного кода, союзы времени и условия, адресант, адресат.

Verbytska Nataliya. *If and When as Discourse Markers of Conversational Code-Switching.* The article is devoted to the definition of discursive strategies of conversational code-switching by means of conjunctions of time and condition. An attempt is made to analyse the functioning of conjunctions of time and condition as markers of conversational code-switching and to reveal the pragmatic aspect of their strategic influence on the addressee. Conversational code-switching is viewed as a discursive strategy, used by communication participants to achieve communicative goals.

The analysis focuses on the conjunctions of time and condition, which function in sentences as discourse markers of conversational code-switching to achieve the discursive objectives. They influence the situation of communication and the mental world of the recipient.

The pragmatic aspect of strategic influence on the recipient is implemented by the reduction of the tension in the process of communication, solution to the conflict and by providing positive perlocutionary effect. This is achieved with the help of discourse markers, expressed by the conjunctions of time (*when*) and condition (*if*).

Key words: discursive strategies, conversational code-switching, conjunctions of time and condition, addresser, addressee.

Стаття надійшла до редколегії
14.03.2013 р.

УДК 811.112.2'28.372.2

Наталія Головчак

Про інтерлігвальні контакти в умовах мультинаціонального Закарпаття

У статті здійснено спробу проаналізувати передумови та характер міжмовних контактів, зокрема взаємодію української та німецької говірок на рівні апелятивної та онімної лексики в умовах тривалих, історично зумовлених інтеретнічних контактів на прикладі Закарпаття. Актуальність такого дослідження полягає в потребі вивчення закономірностей, особливостей і результатів взаємодії мов, що дає змогу узагальнювати знання про їх перебіг, закономірності, а також про асимілятивні й інтерференційні явища. Мета статті – проаналізувати причини й пояснити наслідки взаємодії української та німецької систем загальних і власних назв. Це питання ще не розглядалося в такому ракурсі. Результати дослідження можуть бути використані для укладання словника регіональної лексики України.

Ключові слова: міжмовні контакти, українська, німецька говірка Закарпаття, запозичення, апелятиви, оніми, асиміляція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасні мовознавчі студії виявляють значний інтерес до вивчення міжлінгвальних контактів, їх перебігу та наслідків. Адже загальновідомо, що міжмовні контакти є одним із рушійних зовнішніх чинників, які викликають мовні зміни. Особливо важливими є дослідження міжмовних контактів, які відбуваються між неспорідненими мовами. У нашому випадку йдеться про внутрішньорегіональні перманентні контакти мов, які простежуються вже впродовж цілих століть у Закарпатті, де давно поруч співпроживають українці, угорці, німці, румуни, словаки. Говірки, які функціонують у цьому краї, на сьогодні становлять синтез мовних елементів, що належать різним мовам, тобто українська говірка Закарпаття, окрім основного власне українського лексичного складу містить значну кількість запозичень із функціонуючих поруч угорської, словацької, румунської, німецької говірок, а також слова з російської мови [2, с. 162]. Таке явище є закономірним в умовах тривалих контактів різних етносів на спільній території.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Історія поселення німецького населення у Закарпатті, звичаї, традиції, особливості говірок уже були об'єктом дослідження науковців, зокрема в Ужгородському національному університеті. Цим питанням присвячено низку наукових студій, з різних лінгвістичних проблем німецької говірки Закарпаття захищено кандидатські дисертації. Вагомий внесок, зокрема у дослідження німецького етносу та німецької говірки Закарпаття зробили Г. Меліка, О. Гвоздяк, І. Чолос, Л. Цапулич та Н. Головчак. Проте малодослідженими ще залишається чимало питань, які пов'язані як з апелятивним та онімним складом німецької говірки цього регіону, так і української, які є яскравим прикладом міжмовних контактів у багатонаціональному просторі. До невивчених належить і питання асиміляції взаємних запозичень у контактних мовах Закарпаття. Загалом питання функціонування, інтерференційних процесів і розвитку окремих мовних систем в умовах постійних інтерлінгвальних взаємин кількох мов є цікавим як з погляду досліджень інтерлінгвістики, так і комунікативної лінгвістики, етно- та соціолінгвістики.

Мета статті – аналіз чинників впливу та результатів українсько-німецьких міжмовних контактів у їх системі загальних і власних назв. У рамках українських мовознавчих досліджень це питання ще не вивчалось в такому розрізі. Оскільки вивчення інтерференційних, трансференційних та інтеграційних явищ, які є невід'ємним складником міжмовних контактів на рівні перманентних контактів кількох мов у відносно невеликому просторі за тривалий проміжок часу, дозволяє визначити критерії взаємодії, конкретизувати внутрішньомовні та зовнішньомовні імпульси взаємодії на рівні окремих підсистем і визначити тенденції та закономірності інтерлінгвальних взаємин, то актуальність таких досліджень саме на часі.

Досягнення окресленої мети передбачало виконання таких **завдань**: визначити чинники взаємовпливу української та німецької говірок у Закарпатті та проаналізувати результати цих міжмовних контактів на рівні загальних і власних назв та ступінь асиміляції запозичених елементів.

Історія німецьких поселенців у Закарпатті простяглася у понад 300-літньому часовому відрізку. Переселення німців і австрійців на Закарпаття було організованим, а не спонтанним. Загалом німецьке населення утворювало компактні поселення у 33 населених пунктах. Три століття – це не малий час, аби відбулися суттєві асиміляційні процеси як у побуті, так і в культурі, і, передусім, у мові, оскільки міжмовні контакти є невід'ємною складовою частиною міжетнічних контактів загалом.

Перебуваючи в мультилінгвальному просторі Закарпаття, німецькі говірки і система апелятивів й онімів зокрема зазнали значного впливу контактних із нею мов. Це позначилося і на розвитку та подальшому формуванні її апелятивного та онімного складу. Проникнення запозичень із контактних мов у німецьку говірку проходило з різною інтенсивністю в різні періоди і було обумовлено суспільними змінами в житті носіїв говірки.

Аналіз проведеного дослідження свідчить про те, що в лексичному складі німецьких говірок міститься значна кількість угорських, чеських, українських та російських запозичень, які ввійшли в говірку в різні періоди і повністю, частково або зовсім не адаптувалися до її фонетико-фонологічної системи. В рамках цієї статті ми аналізуємо лише взаємодію української говірки з німецькою, не беручи до уваги запозичення з інших уживаних у Закарпатті говірок.

Специфіка поліетнічного простору й інтерлінгвальних контактів зумовлена багатьма факторами взаємовпливу, серед яких головним є проживання впродовж тривалого терміну на спільній території, постійні контакти як у сфері приватного, так і у сфері професійного життя, політичні та соціальні чинники (адміністративна мова, військові дії 1941–1945 рр., міжетнічні шлюби, здобуття освіти, служба в армії тощо).

Запозичення з німецької в українську говірку становлять переважно діалектні українізми, а також нормативні лексеми, що позначають як загальнозжиті поняття людського існування, етноніми, так і назви предметів побуту в широкому розумінні (одяг, меблі, їжа, елементи архітектури тощо) та власні назви (імена та топоніми). Напр.: *креденц* – кухонна шафа (Kredenz), *рібізлі* – смородина (Johannisbeere), *маштальня* – стійло для худоби (Maßstelle), *фусиклі* – шкарпетки (Fußsocken), *шурц* – фартух (Schürze), *фурман* – їздовий на підводі (Fahrman), *цурік* – назад (команда для коней при поверненні назад) (zurück), *вассервага* – водовага (Wasserwaage), *діля* – підлога (Diele), *гайцовати* – обігрівати (heizen), *пасовати* – підходити (passen), *вінкель* – кут (Winkel), *райбачка* – дошка для прання (Reibebrett), *райбати* – прати (reiben), *мелдовати* – повідомити (melden), *фест* – міцно (fest), *файний* – хороший (fein), гарний, *фурт* – завжди, постійно (immerfort), *шпаргет* – кухонна плита (Sparherd),

грис – манна крупа (Grieß), *глайбас* – олівець (Bleistift), *шпулька* – катушка ниток (Spulle), *гублик* – рубанок (Hobel), *драперія* – драпірування (Draperie), *бротванка* – противень (Bräter), *фірганок* – занавіска (Vorhang) та багато інших.

Г. Меліка та О. Гвоздяк указують на те, що більшість германізмів проникли в українську говірку усним шляхом як результат щоденних, безпосередніх мовних контактів місцевого українського населення з німцями. Частина німецьких запозичень потрапила опосередковано, через ЗМІ [3, с. 35].

Паралельно відбувалися та й відбуваються запозичення з української говірки в німецьку. Насамперед, це були запозичення, які стосувалися професійної діяльності німецького населення в лісовому господарстві та на хімічних фабриках тощо. В умовах спільної праці з українським населенням у німецьку говірку потрапили говіркові позначення предметів, дій та ознак. Наприклад, назви деревини: *дуб, бук, сосна, ялиця, ясен, клен, смерека*; позначення окремих технічних пристроїв та знарядь праці: *пила, балта, фійса* (сокира), *клепач* (молоток), *нуж/ніж* (ніж), *клінці* (гвіздки), *дошка* (дошка), *мотуз* (мотузка), *лопата, мотика, станок*; дій: *міряти, різати, клепати* (вирівняти молотком), *везти, тягнути* (тягти), ознак: *добрі* (добре), *муцно* (міцно), *порядно* (акуратно), *скоро* (швидко), *пузно* (пізно). Щоденне спілкування з українським етносом призвело, звичайно, і до запозичень загальноживаної лексики, зокрема: *болото, глина, ріка, пісок, ліс, хижка* (хата), *небо, зимля* (земля), *літо, зима, сіно, трава* і т. д., а також до запозичень часток, вигуків тощо: *айно* (так), *пак* (а, але, потім), *гий* (так), *потом* (потім) і ін.

Процес запозичення українських лексем у німецьку говірку відбувався значно інтенсивніше впродовж 1945–1990 рр. Це було зумовлено суттєвими змінами в економічному, політичному та суспільному житті краю і держави загалом. Тому запозичення пізніших часів відображають розвиток економіки, техніки, культури, з'являється низка нових предметів і понять, які позначаються переважно українськими чи російськими лексемами у їх говірковій формі. Напр.: *кофемолка, соцсобес* (відділ соціального забезпечення), *профсоюз* (профспілковий комітет), *путьовка* (путівка в табір чи санаторій, будинок відпочинку), *самообслуговування, болниця, бібліотека, самосвал, організація, огмотр, автошкола, лагер* (табір дитячого відпочинку) й ін.

І. Чолос, який досліджував словоімпорт у середньобаварській говірці Тересвянської долини Закарпатської області вказує на те, що поряд із запозиченими словами, що позначають нові предмети і мають абсолютно новий зміст для німецького населення Закарпаття, в німецьку говірку із української проникає чимало слів, які виступають як еквіваленти до відповідних говіркових лексем. Наприклад: нім. *шнопс* (Schnaps) та укр. *паленка* (горілка), нім. *фокел* (Laterne) та укр. *каганець* (відкрита саморобна лампа) [5, с. 43].

Важливим чинником впливу на формування лексичного складу німецької говірки була й утрата німецьким населенням прямого зв'язку з німецькомовними країнами (Німеччиною, Австрією) та німецькомовними регіонами Словаччини та Чехії (Богемією, Судетами, Спішем). Лексикон німецьких говірок Закарпаття зазнає значних змін і під впливом спілкування німців із чисельними туристами, які приїжджають на лікування та відпочинок.

У наш час німці Закарпаття поряд із своєю говіркою послуговуються в повсякденному житті місцевим українським діалектом, або й літературною українською мовою. Починаючи з 90-х рр. ХХ ст. триває процес запозичень, який пов'язаний з політичними та суспільними змінами в житті суспільства, в говірку проникають українські запозичення, які переважно позначають соціально-політичні та економічні явища. Велике нагромадження іншомовних слів, що позначають нові поняття, приводить сьогодні до того, що у спілкуванні на спеціальні фахові теми німці не завжди можуть висловитися рідною говіркою і все частіше використовують український діалект або українську мову.

Що стосується сучасного процесу запозичень з німецької говірки в українську, то, як зазначає О. Гвоздяк, в останні десятиліття спостерігаємо припинення впливу німецької мови на українські говірки Закарпаття. Багато тих німецьких запозичень, які раніше вживалися людьми різних вікових категорій, архаїзувалися або замінені українськими (частково російськими) словами. Напр., *білязь* → *утюг, анцуг(к)* → *костюм, бловдарь* → *духовка, шлаєр* → *фата, куфер* → *чемодан, шпайз* → *комора, штрімфлі* → *носки* [4, с. 106]. За словами дослідниці, нині німецькі лексичні запозичення входять до активного вжитку переважно старшого покоління, рідше їх вживає у мовленні середньовікова генерація, і вони є майже не живаними молодшим поколінням [4, с. 107].

Лексеми, які були запозичені з німецьких та австрійських говірок в місцеву українську говірку, зазнали асимілятивних змін на фонетичному і граматичному рівнях української мови. Іменники,

наприклад, відмінюються за парадигмою української мови (*шлаєр, шлаєра, шлаєру, шлаєром, у шлаєрі*), це ж стосується і запозичених прикметників, які є повністю асимільованими до прикметникових форм української мови (*файний, файного, файному, файним; файний – файніший, найфайніший*). Запозичені дієслова отримали закінчення початкової форми українських дієслів, на зразок *райтовати* (*reiten*), *пуцувати* (*putzen*), *шпуровати* (*spragen*), та відмінюються за типовими правилами української граматики (*біглюю, біглюєш, біглює, біглюєме, біглюєте, біглюють*).

В умовах міжетнічних контактів відбувається і взаємодія на рівні онімної лексики. Для національних антропонімів загальною, які функціонують у мультилінгвальному просторі Закарпаття, характерними є процеси взаємозапозичення особових імен, унаслідок чого іменний склад етносів, які тут мешкають, містить значну кількість іншомовних власних назв. Так, українці є носіями німецьких особових імен типу *Герман, Адальберт, Вільгельм, Генріх, Фердінанд* тощо. Зауважуємо, що німецьких жіночі імена в антропонімії українців представлені окремими елементами: *Матільда, Вільгельма, Йоганна*.

Відзначаємо, що в антропонімії німців Закарпаття є значно більше українських імен: форми християнських імен (*Марія, Ганна, Олена, Юлія, Іван, Павло, Микола, Михайло*), імена новітнього періоду (*Вікторія, Валерія, Тетяна, Наталія, Ольга, Ірина*), а також власне слов'янські імена (*Світлана, Людмила, Мирослава, Златослава*) тощо.

Взаємовплив відбувається не тільки на рівні офіційних іменних форм, а навіть значно більшою мірою на рівні іменних варіантів. При цьому наголошуємо на деяких особливостях функціонування цих варіантів. А саме: 1) для імен, носіями яких є люди похилого віку, українські варіанти є не такими поширеними, як для молодших генерацій; 2) українські іменні варіанти автохтонних німецьких імен є непоширеними; 3) для власне німецьких імен характерними є, насамперед, конотативні форми з українськими зменшувальними, пестливими суфіксами; 4) українські варіанти є поширеними для християнських імен, носіями яких є закарпатські німці. До українських відносимо такі іменні варіанти, як *Ервін (Ервінчик), Вільгельм (Вільгельмик), Герман (Германко, Германчик), Мартін (Мартінчик, Мартунчик), Барбара (Барбарочка), Гедвіг (Гедвійка), Йоганна (Йоганночка, Йоганка), Матільда (Матільдочка)* і т. п.

У свою чергу, прізвищевий склад закарпатських українців також містить 10,5 % іншомовних прізвищ, серед яких питома вага власне німецьких прізвищ невисока – близько 6,6 %. Проникнення іншомовних прізвищ, у тому числі й німецьких, до антропонімії українців проходило кількома шляхами, як вказує відомий український ономаст П. Чучка: 1) поступовою спонтанною українізацією представників інших народів, які окремими сім'ями осідали в українських поселеннях Закарпаття; 2) добровільною заміною чи зміною українських прізвищ на іншомовні з власної ініціативи самого носія прізвища [6, с. 457]. У репертуарі прізвищ закарпатських українців функціонують такі німецькі: *Артман, Гутлебет, Гроскоп, Шін, Вайнгартен, Губер, Грубер, Шефер, Зайдел, Коперлос, Крайнер, Штаєр, Найман, Рот* та ін.

Німецькі власні назви цілком асимілювалися до системи орфографії та словозміни української мови. Напр., *Кайнци, Кайнца, Кайнцу, Кайнцом*, хоча нерідко залишається при відмінюванні і без змін. Деякі німецькі прізвища дали вже й похідні, тобто вторинні антропонімні утворення на українському ґрунті: *Гаморчук, Йоганчук, Фішерук, Фрідманський, Шмітельський* та ін. [6, с. 469].

Поява українських елементів у репертуарі прізвищ німецького населення Закарпаття зумовлена позамовними причинами, серед яких найважливішими є суміжне проживання на спільній території; міжетнічні шлюби. Поява українських антропонімів у прізвищевому складі німців Закарпаття пояснюється також політичним тиском щодо них у воєнні роки й у післявоєнний період. Із метою уникнення переслідувань окремі німці офіційно визнавали себе українцями за національністю і обирали для себе або прізвище дружини-українки, або інше випадкове українське прізвище. Загалом 7 % прізвищ, носіями яких є німецьке населення Закарпаття, є українськими за етимологією. Напр.: *Белей, Горняк, Калинич, Коцур, Ляхович, Мальяр, Маняк, Павлик, Піняшко, Русенко, Сеніч, Скиба, Стегней, Худан* та ін.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, німці Закарпаття впродовж більше як 300 років проживання в інтеретнічному просторі вписали свою сторінку в контекст розмаїття української національної культури та мови. В умовах інтерлінгвальних контактів активно взаємодіють національномовні системи як на рівні загальної, так і на рівні онімної лексики, що є типовим явищем для такого роду контактів. Запозичені внаслідок міжмовних взаємин елементи зазнають асимілятивних перетворень, стаючи таким чином органічним складником нової мовної системи.

Одним із перспективних напрямів дослідження інтерлінгвальних контактів у Закарпатті є наукові пошуки на рівні конкретних лексико-семантичних груп, визначення впливу запозичень із співконтактних мов на топонімну лексику, а також дослідження впливу міжмовних контактів на синтаксичну будову речення у контактуючих мовах на теренах Закарпаття.

Джерела та література

1. Головчак Н. І. Взаємодія української та німецької антропонімних систем у Закарпатті / Н. І. Головчак // Культура народів Причорномор'я : науч. журн. – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 175–177.
2. Головчак Н. І. Варіативність особових імен німецького населення Закарпаття / Н. І. Головчак // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского : науч. журн. – 2010. – № 2. – Ч. 2. – С. 162–166.
3. Гвоздяк О. М. Запозичення лексики німецького походження в українській говірці Ужгородщини / О. М. Гвоздяк, Г. І. Меліка // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. пр. – 1998. – С. 33–38.
4. Гвоздяк О. М. Шляхи засвоєння німецької побутової лексики в українських говірках Закарпаття / О. М. Гвоздяк // Гуманітарний вісник : всеукр. зб. наук. пр. – 2001. – Ч. 5. – С. 105–108.
5. Чолос І. І. Слово *імпорт* у середньобаварській говірці Тересвянської долини Закарпатської області / І. І. Чолос // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. пр. – 1998. – С. 39–47.
6. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : дис. ... д-ра філол. наук / П. П. Чучка. – К. : Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, 1969. – 671 с.

Головчак Наталія. Об інтерлінгвальних контактах в условиях мультинационального Закарпаття.

В статті зроблена спроба проаналізувати передумови та характер межязикових контактів, а саме: взаємодія українського та німецького мовлення на рівні апеллятивної та ономастичної лексики в умовах тривалих, історично обумовлених інтеретнічних контактів на прикладі Закарпаття. Актуальність такого дослідження полягає в необхідності вивчення закономірностей, особливостей та результатів взаємодії мов, що дозволяє узагальнювати знання про їх протікання, закономірності, а також об ассимиляційних та інтерференційних явищах. Мета статті – проаналізувати причини та пояснити результати взаємодії української та німецької мовних систем імен нарицательних та імен власних. Цей питання ще не вивчалося в такому ракурсі. Результати дослідження можуть бути використані при упорядкуванні словника регіональної лексики України.

Ключевые слова: межязиковые контакты, украинский, немецкий говоры Закарпаття, заимствования, апеллятив, оним, ассимиляция.

Holovchak Nataliya. About Interlingual Contacts in Multinational Transcarpathian Region. The article attempts to analyze the premises and character of interlingual contacts, particularly the interaction between Ukrainian and German dialects at appellative and onomastic vocabulary in terms of long-term, historically caused, interethnic contacts taking Transcarpathian region as an example. The topicality of this research lies in the need to study regularities, characteristics and results of the interaction of different languages taking into consideration intense globalization processes that allow us to generalize knowledge about their course, specificity and also assimilative and interference phenomena. The purpose of the article – to analyze the reasons and explain the implications of interaction of Ukrainian and German systems of common and proper names. Results of the given research can be used for compiling a dictionary of ukrainian regional vocabulary.

Key words: language contacts, Ukrainian and German dialects of Transcarpathian region, borrowings, appellatives, onyms, assimilation.

Стаття надійшла до редколегії
06.03.2013 р.

УДК 811.133.1:81'25

Надія Голтвяниця

Порушення комунікативної норми та їх усунення у французьких інтернет-форумах

У статті здійснено спробу проаналізувати основні види порушень комунікативної норми у французьких інтернет-форумах з огляду на специфіку вже відносно нового дискурсивного середовища. Виявлено, що більшість комунікативних невдач спричинена саме порушенням мовленнєвого етикету, але найчастіше вони не